

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаніка

Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми
вдосконалення чинного
законодавства України**

Випуск XXIV

Івано-Франківськ, 2010

Питання реалізації права споживачів на біологічну безпеку харчової продукції

УДК

Метою даної статті є дослідження реального механізму забезпечення права споживачів на біологічну безпеку харчової продукції, яке тісно пов'язане із реалізацією права на отримання достовірної інформації про вміст у продукті генетично модифікованих організмів (ГМО) чи продуктів, виготовлених із застосуванням ГМО. Актуальність цього питання не викликає сумнівів, про що свідчать активні наукові дослідження Н.Мельничук[1], Н. О. Медведєвої[2], Л. В. Струтинської-Струк [3], П. Х. Пономарьова і І. В. Донцової [4] та інших вчених.

Сучасне українське суспільство наразі не підготоване до свідомого переходу на продукти харчування, які містять ГМО, чи отримані в процесі генно-інженерної діяльності, хоча несвідомо уже доволі давно їх споживає і мимоволі виступає матеріалом для генетичних експериментів над своїм здоров'ям. В літературі наводяться списки світових компаній, які використовують ГМО чи сировину із вмістом ГМО у виробництві харчової продукції – Nestle, Danone, Mc Donald's, Coca-Cola, Mars, Hershey's, Pepsi Co, Heinz та деякі інші [4, с. 42-43]. Проте на упакованні їхньої продукції в Україні – жодної інформації про це. Крім того, на ринок України можуть потрапити сировина і продукти харчування, які містять ГМО, від постачальників з Російської Федерації, в якій офіційно дозволено для використання в харчовій промисловості і реалізації

населенню без обмежень 15 видів продовольчої сировини з ГМ джерел та 5 ГМО, які використовуються при виробництві столового та етилового спирту та у крохмально-патоковій промисловості. В Україні такого, або схожого, переліку немає. Незаконно, але цілком вільно використовують соєві концентрати, очищені соєві білки, кормові добавки у птахівництві, партіями завозяться продукти, які не перевіряються на вміст ГМО. Офіційно в Україні не вирощують генетично модифіковані культури, а за неофіційними даними на приватних ділянках і в малих фермерських господарствах вирощують картоплю, кукурудзу, ріпак, сою (станом на 2007 р. – більше 1 млн. га). У зв'язку з цим виникає необхідність у посиленні контролю за їх ввезенням, транзитом та використанням [4, с. 7]. Особливе занепокоєння, що підкреслювалось і на Всеукраїнській конференції “Біобезпека для України: стан та перспективи” (28.02.2007 р.) викликає те, що досі в світі не існує наукового обґрунтування і гарантій безпечності споживання ГМО людьми і сільськогосподарськими тваринами в довгостроковій перспективі, відсутня обґрунтована державна оцінка доцільності, необхідності та корисності від впровадження ГМО; відсутній жорсткий контроль за якістю генетично модифікованої продукції, лабораторне обладнання, а державний кордон відкритий для про проникнення ГМО на територію України; широкий загаль населення України не поінформований про те, що таке ГМО, їх вплив на людей, тварин, довкілля, доцільність їх використання у сільському господарстві тощо, що унеможливить розвиток натурального органічного землеробства, тваринництва, які сьогодні є основною експортною складовою, джерелом продовольчого забезпечення в Україні; немає механізмів залучення громадськості до прийняття рішень з питань ГМО. Одним із напрямків контролю за використанням ГМО на даний час є ліцензування відповідної господарської діяльності, передбачене п. 78 ст.9 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” тільки для ГМО у замкнених системах. У відкритих системах в Україні використання ГМО здійснюється після державної реєстрації.

У статті 42 Конституції України зазначено: “Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів”. Підвидом загальної безпеки продукції є її біологічна безпека як стан середовища життєдіяльності людини, при якому відсутній негативний вплив його чинників (біологічних, хімічних, фізичних) на біологічну структуру і функцію людської особи в теперішньому і майбутніх поколіннях, а також відсутній незворотній негативний вплив на біологічні об'єкти природного середовища (біосферу) та сільськогосподарські рослини і тварини [5]. Захист прав споживачів на біобезпеку продукції на сьогодні реалізується в межах правовідносин, врегульованих Законом України “Про захист прав споживачів” [6] та Законом України “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів”. Аналіз цих законів та інших актів чинного законодавства у досліджуваній сфері свідчить про те, що основним порушенням права споживачів на біобезпеку продукції є ненадання достовірної, своєчасної, повної, доступної інформації про дану продукцію, передбачене ст.15 Закону України “Про захист прав споживачів”, у п.5 якої зазначається, що інформація про продукцію повинна містити позначку про наявність у її складі генетично модифікованих компонентів. На даний час інформування населення про вміст у продукції ГМО-компонентів врегульовано також Національним стандартом ДСТУ 4518-2008 “Продукти харчові. Маркування для споживачів”[7] та Постановою КМУ “Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг”[8]. Щодо Постанови від 13 травня 2009 року, то в момент прийняття вона

передбачала, що з 1 липня 2009 року всі виробники харчових продуктів, вміст ГМО у яких становить понад 0,1 відсотка, будуть зобов'язані етикетувати свою продукцію, як таку, що містить ГМО. Проте 1 липня 2009 року прийнято Постанову КМУ №661 "Про внесення змін до постанови КМУ від 13 травня 2009 р. № 468" [9], яка уніфікує відсоток наявності ГМО, що підлягає етикетуванню, до законодавства ЄС на рівні 0,9%. Ця норма створює підстави для реалізації вимог Національного стандарту ДСТУ 4518-2008 "Продукти харчові. Маркування для споживачів", основним недоліком якого є відсутність вимоги обов'язкового маркування продуктів із ГМО. Цей стандарт вимагає від виробників вказувати на пакуванні та етикетках харчових продуктів всі інгредієнти, які входять до складу продуктів і називати продукти своїми іменами, а не видавати за іншу продукцію.

Безумовно позитивним є положення цього стандарту про те, що інформацію про такі властивості продуктів як "Вирощений з використанням лише органічних добрив", "Вирощений без використання пестицидів", "Вітамінізований", "Без консервантів" дозволено розміщувати на етикетці продукту лише за наявності у виробника документального підтвердження цієї інформації відповідними центральними органами виконавчої влади згідно з установленим порядком. Повинна наноситись інформація щодо застосування під час виготовлення продукту харчових добавок, біологічно активних добавок до їжі, генетично модифікованої сировини. Крім правдивої інформації на етикетках та пакуванні виробникам доведеться змінювати і шрифт тексту, оскільки, іноді, вдаючись до хитрощів, виробники розміщують інформацію так, що прочитати її стає доволі проблематично.

За даними екологів у магазинах масово продаються немарковані продукти, що містять ГМО. Офіційні відомості про це відсутні. Органи, які відповідальні за несанкціоноване вирощування, розповсюдження, виробництво, імпорт генетично модифікованих насіння, сировини, харчових продуктів, системного аналізу ринку цих продуктів в Україні не проводили. Проте перша ж перевірка в акредитованій лабораторії 45 зразків харчових продуктів, відібраних як зразки у супермаркеті м. Києва (ковбасні вироби, рибні товари, товари дитячого харчування) показало, що майже 50% цих продуктів містили ГМО, а відповідне маркування було відсутнє [4, с. 110]. Натомість повсюдно використовується можливість добровільного етикетування продукції без ГМО відповідною позначкою, передбачена п.4 Постанови № 661, і часто це продукти, у яких ГМО не може міститись внаслідок відсутності білка у їх складі. Ця норма вводить споживача в оману, створюючи додатковий неоправданий пріоритет такої продукції як екологічно чистої, із вищою якістю, ніж продукти, які такої інформації не містять.

Для того, щоб ПКМУ від 13.05.09 року почала діяти, необхідно мати лабораторні дані про вміст у продуктах ГМО. Проте ще не створено достатньої кількості лабораторій, які могли б охопити контролем насіння, інгредієнти, продукти харчування на всій території України. Основними причинами є брак фінансування та кваліфікованих фахівців. Існуюча Київська лабораторія молекулярно-генетичних досліджень не в змозі здійснити усі необхідні лабораторні дослідження на предмет вмісту ГМО в Україні. Крім того, такі аналізи є досить дорогими і проводити випробування таких продуктів акредитована лабораторія має перевіреними та затвердженими у встановленому порядку методиками. Ні одного, ні другого в Україні поки що немає. Методики мають розроблятися на основі прийнятих "методом підтвердження" стандартів ДСТУ CEN/TS 15568:2008, ДСТУ ISO 21569:2008 та деяких інших[10]. Управління з питань екології та природних ресурсів та Міністерство охорони здоров'я України наділені правом здійснювати екологічну експертизу ГМО, які призначені для використання у відкритих системах, а останнє – ще й обґрунтовувати

висновки щодо біологічної та генетичної безпечності стосовно людини та здійснювати державну реєстрацію ГМО і харчових продуктів з вмістом ГМО, затверджувати переліки харчових продуктів з вмістом ГМО та методики їх розкриття та ідентифікації. Проте на даний час ці функції МОЗ реалізуються не в повній мірі. На рівні Санітарної служби Івано-Франківської області не складається жодних переліків заборонених до використання харчових добавок, в тому числі з ГМО, бо немає методик їх визначення в продуктах харчування, немає відповідного обладнання і підготованих фахівців. Варто також зазначити, що санітарно-епідеміологічна служба не здійснює контроль за якістю та безпекою продукції на агропродовольчих ринках, це завдання відповідної ветеринарної служби, проте ветеринарні лабораторії також не мають відповідного обладнання, методик та спеціалістів для визначення залишків ГМО в продуктах тваринного походження, які реалізуються на ринках. Ветеринарні лікарі на підприємствах контролюють безпеку тварин тільки на етапі від забою до переробки.

Перевірку продукції на вміст ГМО віднедавна здійснює Івано-Франківський обласний центр стандартизації, метрології та сертифікації. При чому перевірячі підлягає кожен компонент, вид сировини для виробництва певного продукту і відповідно, наявність ГМО виявляється тільки у конкретній, єдиній партії продукції, яка досліджується в даний момент. Для наступної партії, яка виробляється з іншої сировини, необхідно проводити нові аналізи на вміст ГМО. Зважаючи на вартість аналізу для одного компонента (600-800 грн), продукція з офіційним підтвердженням відсутності ГМО дорожчає для населення на суму цих витрат. Крім того, немає дієвих норм, які б змушували виробника отримувати висновок про вміст ГМО для кожної партії продукції чи сировини, що виробляється.

Тому маркування, передбачене з 1.07.2009 року в обов'язковому порядку, все-таки набуває характер добровільного, і залишається на совісті виробника продукції, бо перевіряти правильність маркування, наявність чи відсутність ГМО в продукції на рівні області уповноважені обласні управління у справах захисту прав споживачів, у яких, за словами Голови Держспоживстандарту, бракує коштів на проведення експертиз якості та безпеки товарів, що паралізує роботу і органів захисту прав споживачів, якщо до них звернеться споживач із захистом свого порушеного права.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що справжній, дієвий, ефективний захист права споживача на достовірну інформацію про ГМО на сучасному етапі розвитку законодавства в Україні далекий від досконалості. Ця ситуація потребує державного реагування та посилюючого вирішення, а до того часу право споживача на біологічну безпеку продукції та право на отримання інформації про наявні в продуктах ГМО нічим не захищене.

1. Медведєва М. О. Міжнародні правові стандарти співробітництва держав у галузі біотехнологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.11 "Міжнародне право" / М. О. Медведєва. – К., 2005. – 17с.
2. Мельничук Н. Правові аспекти генно-інженерної діяльності в Україні / Н. Мельничук // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – №2.
3. Струтинська-Струк Л. В. Правове забезпечення біобезпеки при здійсненні генетично-інженерної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 "Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право" / Л. В. Струтинська-Струк.– К., 2005. – 20с.
4. Пономарьов П. Х. , Донцова І. В. Генетично модифікована продовольча сировина і харчові продукти, вироблені з її використанням. –К.: "Центр учбової літератури". – 2009. – 126с.
5. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: закон України від 21 червня 2007 року №1103-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – №35. – Ст. 484.

6. Про захист прав споживачів: закон України від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
7. Національний стандарт ДСТУ 4518-2008 “Продукти харчові. Маркування для споживачів”/[Чинний від 2008-11-10]. – видання Держспоживстандарту України. – 2008. – 32с.
8. Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2009 року № 468 // Офіційний вісник України. – №37. – Ст.1240.
9. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 13 травня 2009 р. № 468: Постанова Кабінету Міністрів України №661// Офіційний вісник України. – № 50. – Ст.1688.
10. Про затвердження національних стандартів України: Наказ Держспоживстандарту України №62 від 19 лютого 2008 р. // Режим доступу: <http://www.dssu.gov.ua/>

Романко С. М. **Питання реалізації права споживачів на біологічну безпеку харчової продукції**

В статті розглядаються проблемні моменти правового забезпечення прав споживачів на біологічну безпеку харчових продуктів і своєчасну інформацію про присутність в них генетично модифікованих організмів.

Ключові слова: генетично модифікований, біологічна безпека.

Романко С. М. **Вопросы реализации прав потребителей на биологическую безопасность пищевой продукции.**

В статье рассматриваются проблемные моменты правового обеспечения прав потребителей на биологическую безопасность пищевых продуктов и своевременную информацию о присутствии в них генетически модифицированных организмов.

Ключевые слова: генетически модифицированный, биологическая безопасность.

Romanko S.M. **The question of realization of consumers' rights on biological safety of food**

The article is dedicated to analysis of the problem questions of the legal providing the consumer rights in the sphere of the biological safety of the food products and the receipt of the timely information about genetically modified organisms in them.

Keywords: genetically modified, biological safety.